

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА
ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ
В ЦИФРОВУ ЕПОХУ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 22 квітня 2026 року

Том 1

Одеса
2026

УДК 34:004:316.4(477)
С 70

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 23.04.2026 р.)*

За загальною редакцією академіка **С. В. Ківалова**

С70 Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху:
сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квіт-
ня 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса :
Фенікс, 2026. – Т. 1. – 704 с.
ISBN 978-617-8763-15-2

Матеріали конференції узагальнюють результати наукових досліджень і практич-
них напрацювань учених, фахівців та представників професійних спільнот, виконаних
в умовах воєнного часу та глибоких суспільних трансформацій.

У збірнику представлено широкий спектр наукових розвідок і практико-орієнто-
ваних досліджень, що охоплюють актуальні проблеми публічного та приватного права,
функціонування держави, судової та правоохоронної системи, а також трансформації
суспільних процесів у цифрову епоху. Значну увагу приділено питанням адміністра-
тивного, фінансового, конституційного, міжнародного, морського та митного права, а
також сучасним викликам у сфері кримінального права, кримінального процесу, кри-
міналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Окремі наукові секції присвячені проблемам удосконалення судоустрою, діяльності
прокуратури, адвокатури та інших правоохоронних органів, розвитку трудового права
і права соціального забезпечення, а також реформуванню цивільного, господарського,
земельного, екологічного та енергетичного права. Збірник відображає також міждисци-
плінарний характер сучасних досліджень, охоплюючи питання філософії права, світо-
вих соціально-політичних процесів, соціології та психології, економіки та підприємни-
цтва в умовах війни і повоєнного відновлення. Важливе місце посідають дослідження
у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та математичного
моделювання як ключових чинників забезпечення національної безпеки.

Крім того, у збірнику висвітлено проблематику педагогіки, лінгвістики права, пере-
кладознавства, журналістики, фізичної та військової підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та прак-
тиків у галузях права, економіки, соціології, психології, політології, інформаційних тех-
нологій і суміжних дисциплін.

УДК 34:004:316.4(477)

Відповідальний за випуск професор **М. Р. Аракелян**

Матеріали видано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8763-15-2

© НУ «Одеська юридична академія, 2026
© Автори статей, 2026

Горяга Оксана Вікторівна КНЯГИНЯ ОЛЬГА – ВИДАТНА ЖІНКА ТА ДЕРЖАВНА ДІЯЧКА	118
Єфремова Наталя Володимирівна ДО ПИТАННЯ ПРО РOLЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЖИТЕЛІВ-ЧЛЕНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	121
Корнієнко Ірина Валеріївна ОСВІТА ТА КНИГОДРУКУВАННЯ У ДОБУ ГЕТЬМАНЩИНИ.	124
Завальнюк Ірина Володимирівна ПРАВОВА ЕТНОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОГО ПРАВОВИЗНАВСТВА: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	128
Артур Ліс LEX SALICA ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПИ: МІЖ ЗВИЧАЄМ ТА ПИСАНИМИ НОРМАМИ	131
Любічанківський Ольгерд-Ілля Ілліч ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВІД ПОСТУПОВОГО ВИЗНАННЯ ДО СУЧАСНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ (1970-ТІ – 2025)	134
Саранчук Олександра Валеріївна СОВІСНІ СУДИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	137
Еміль Сальчинський ЦЕРЕКВІЦЬКИЙ ТА НЕШАВСЬКИЙ ПРИВІЛЕЇ 1454 РОКУ: ПРИЧИНИ ЇХ ПРИЙНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА І ЗНАЧЕННЯ	142
СЕКЦІЯ 4. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
Львова Єлизавета Олегівна НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	146
Афанасьєва Мар'яна Володимирівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ПРИМУСОВОЇ АСИМІЛЯЦІЇ	150
Mishyna Natalia LA LIBERTÉ COGNITIVE FACE AUX NEUROTECHNOLOGIES: ENJEUX JURIDIQUES À L'ÈRE DE L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE	153
Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ШЛЯХОМ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ	155
Батан Юрій Дмитрович КОЛЕКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	158
Волкова Дарія Євгенівна СВОБОДА АСОЦІАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ	162
Животовська Ірина Юріївна ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ СВІТСЬКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН	165
Іванцова Зоя Анатоліївна КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОГО ВПЛИВУ	169
Панасюк Віта Миколаївна ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	171

6. Рамкова конвенція про захист національних меншин : міжнародний документ від 01 лют. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

7. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families : adopted by UN General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>

Ключові слова: примусова асиміляція, окупація, національні меншини, корінні народи, ідентичність, особиста автономія, іммігранти.

Key words: forced assimilation, occupation, national minorities, indigenous peoples, identity, personal autonomy, immigrants.

Mishyna Natalia

Université nationale «Académie de droit d'Odessa», professeure au département de droit constitutionnel, docteure en droit, professeure

LA LIBERTÉ COGNITIVE FACE AUX NEUROTECHNOLOGIES: ENJEUX JURIDIQUES À L'ÈRE DE L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE

L'évolution des neurotechnologies et de l'intelligence artificielle soulève en effet des questions juridiques importantes concernant la protection de l'intégrité mentale. Si les décennies passées ont permis de développer un cadre normatif détaillé en matière de protection des données personnelles, notamment à travers le règlement général sur la protection des données (RGPD), les outils actuels rendent possible le suivi en temps réel de l'attention, de la charge cognitive et des états émotionnels des individus, en particulier dans le contexte professionnel. Ces pratiques, souvent présentées comme des moyens d'améliorer la productivité et de prévenir les risques psychosociaux, invitent à reconsidérer l'adéquation des droits fondamentaux traditionnels, comme le droit au respect de la vie privée et la liberté de pensée.

Historiquement, les attentes à ce que l'on appelle aujourd'hui la liberté cognitive étaient très rares. Lorsqu'elles se produisaient, leur caractère exceptionnel en faisait le sujet de mythes et d'œuvres artistiques marquantes. Le philtre d'amour du livret de Tristan et Isolde de Richard Wagner en est un exemple emblématique : il illustre une intervention sur la volonté humaine sans consentement. Au XIXe siècle, un tel motif restait suffisamment inhabituel pour occuper une place centrale dans une grande œuvre lyrique. Ces récits traduisaient une crainte ancestrale de perdre le contrôle de son esprit.

Aujourd'hui, la situation a considérablement évolué. Les interventions ne se basent plus sur des éléments mythiques, mais sur des systèmes combinant intelligence artificielle, interfaces cerveau-ordinateur (ICO), capteurs EEG et algorithmes d'analyse affective. Contrairement aux époques précédentes, les troubles de la liberté cognitive ne sont plus l'exception : ils peuvent affecter chaque personne plusieurs fois au cours d'une

journée de travail. L'inhabituel devient rapidement la norme quotidienne. En milieu professionnel, des dispositifs de neuromonitoring mesurent régulièrement le niveau de concentration, la fatigue cognitive et l'engagement émotionnel, afin d'adapter les tâches et d'optimiser l'organisation du travail.

Cette évolution soulève deux séries de questions. D'une part, elle permet d'accéder à des données mentales intimes sous couvert d'objectifs d'efficacité et de bien-être. D'autre part, elle met en lumière les limites des instruments juridiques existants. L'article 8 de la Convention européenne des droits de l'homme protège la vie privée et la liberté de pensée est reconnue par la Déclaration universelle des droits de l'homme ainsi que par les constitutions nationales. Cependant, ces dispositions ont été élaborées à une époque où l'esprit humain restait difficilement accessible à une observation technique directe et continue. Elles rencontrent donc des difficultés pour appréhender pleinement les enjeux liés au décodage algorithmique des états mentaux ou à l'inférence sur les processus cognitifs.

Les catégories classiques du droit privé et pénal montrent certaines limites face à ces développements. Sonia Desmoulin-Canselier relève ainsi, dans son étude empirique sur l'usage de la neuro-imagerie dans le contentieux civil français, que « le recours à la neuro-imagerie est de plus en plus fréquent » et que « l'usage de l'imagerie cérébrale en justice est en constante progression et il s'agit d'un phénomène général ». Elle observe toutefois que, au regard des milliers d'arrêts rendus en matière civile durant la période étudiée (2007-2016), « la marque des neurosciences peut paraître bien faible », tout en insistant sur l'importance d'examiner les conditions d'exploitation de cet élément probatoire et les risques d'interprétation [1].

Dans ce contexte, le concept de liberté cognitive apparaît comme une notion utile susceptible de compléter ou d'enrichir les protections existantes. Il s'agit du droit de ne pas voir ses processus mentaux mesurés, décodés ou influencés sans un consentement libre, éclairé, spécifique et révocable. Dans ses travaux, Hervé Chneiweiss souligne que les neurotechnologies, qui permettent de « lire » et potentiellement d'« écrire » dans le cerveau, appellent à une réflexion approfondie sur la préservation de l'intégrité mentale et de l'autonomie [2].

De son côté, Jean-Gabriel Ganascia observe que l'intelligence artificielle ne se limite plus à imiter les processus cognitifs, mais qu'elle tend à les modéliser et à les influencer, ce qui nécessite de repenser les cadres éthiques et juridiques applicables [3].

Une régulation exclusivement réactive, fondée sur une intervention a posteriori, semble dès lors insuffisante. Une approche plus proactive semble nécessaire. Elle pourrait inclure des restrictions claires sur l'usage non médical des neurotechnologies en milieu professionnel, des obligations de transparence renforcées, l'interdiction de l'inférence mentale non consentie, ainsi que des mécanismes de consentement adaptés et facilement révocables. Une telle évolution pourrait passer par une reconnaissance explicite de la liberté cognitive ou par l'adoption de dispositions sectorielles spécifiques.

En conclusion, la liberté cognitive est une piste importante pour actualiser la protection des droits fondamentaux à l'ère des neurotechnologies et de l'intelligence

artificielle. Sa prise en compte permettrait de mieux préserver l'autonomie mentale des individus face au développement de la surveillance neurotechnologique. Il revient aux juristes, en collaboration avec les autres disciplines, d'anticiper ces évolutions afin que le droit accompagne de manière appropriée les transformations technologiques.

Références bibliographiques:

1. Desmoulin-Canselier S. La France à «l'ère du neurodroit» ? La neuro-imagerie dans le contentieux civil français. *Droit et société*. 2019/1. No. 101.
2. Chneiweiss H. Le défi éthique des neurotechnologies. *Pour la Science*. septembre 2023.
3. Ganascia J.-G. Éthique et intelligence artificielle. *ENA Hors les murs, magazine des anciens élèves de l'ENA*. 2019. URL: {hal-03183627}

Ключові слова: когнітивна свобода, нейротехнології, нейроправо, інтелектуальна власність, свобода думки, захист ментальної приватності, штучний інтелект, права людини.

Mots-clés : liberté cognitive, neurotechnologies, neurodroit, intelligence artificielle, liberté de pensée, protection de la vie privée mentale, droits fondamentaux.

Key words: cognitive liberty, neurotechnologies, neurolaw, artificial intelligence, freedom of thought, mental privacy, fundamental rights.

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ШЛЯХОМ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ

Згідно із частиною 3 статті 5 Конституції України «виключно народ має право визначати та змінювати конституційний лад...» [1]. При цьому Конституцією України (розділом XIII «Внесення змін до Конституції України») встановлено порядок внесення до неї змін, а порядку її прийняття не закріплено. З одного боку, це є зрозумілим, оскільки законодавець таким чином забезпечив таку юридичну властивість конституції, як її підвищену стабільність та гарантував стабільність конституційного ладу. З іншого боку, виникає багато суперечливих питань щодо порядку прийняття Основного Закону, а саме: хто і як повинен це робити, щоб це не суперечило положенням чинної Конституції України.

У Преамбулі Конституції зазначається, що «Верховна Рада України від імені Українського народу... прийняла цю Конституцію – Основний Закон України» [1]. Проте хто і яким чином, яким актом уповноважив Верховну Раду України приймати Конституцію України не зазначається. Тим більш, що до повноважень Верховної Ради України згідно із статтею 85 (пункт 3) відноситься прийняття